

PRATARMĖ

Paskutinįjį dešimtmetį gerokai intensyviau pradėta tirti Lietuvos archeologinius paminklus. Ypač daug kasinėjama geležies amžiaus kapinynų. Dalį jų stengiamasi ištirti iki galo. Vienas iš tokių paminklų yra 1978—1983 m. Lietuvos TSR MA Istorijos instituto kasinėtas (vadovas ist. m. kand. Vytautas Urbanavičius) Obelių kapinynas Ukmergės raj., apie 7—8 km į šiaurės vakarus nuo Ukmergės, nedidelio Obelių ežerėlio krante. Jis išlikęs prie dviejų I m. e. tūkstantmečio etnokultūrinių sričių ribos: centrinės Lietuvos srities rytiniame pakraštyje, prie rytų Lietuvos pilkapių srities ribos. Šių dviejų sričių kontaktų zona iki šiol mažai tirta, menkai pažįstama.

Obelių kapinyne rasta 102 V a. ir VI a. pirmosios pusės kapai. Tai didžiausias šioje teritorijoje kasinėtas to laikotarpio kapinynas. Jo archeologinė ir antropologinė medžiaga yra ypač svarbus šaltinis laikotarpiui pažinti. Čia rasta keletas apardytų XIII—XIV a. degintinių kapų ir nemaža to laikotarpio radinių bei 30 žirgų griaučių su kamanų bei balnų ir papuošalų liekanomis. Be to, apie 2500 radinių ištraukta iš Obelių ežero pakraščio ties kapinyne. Tad čia surinkta dabar Lietuvoje didžiausia XIII—XIV a. dirbinių kolekcija. Joje nemaža unikalių radinių. Kolekcija vertinga dar ir todėl, kad padeda pažinti vieno iš XIII a. feodalinės Lietuvos centrų — Deltuvos — apylinkių buitį ir kultūrą. Obeliuose ištirta apie 90 ir XV a. kapų. Jų medžiaga įdomi ir svarbi to laikotarpio Lietuvos kaimo gyventojų materialinei kultūrai, ypač drabužiams, papuošalams pažinti, taip pat reikšminga numizmatikai. Ji leidžia pasekti, kaip miestų amatininkų gaminiai skverbėsi į to meto kaimą.

Šiai įvairiais atžvilgiais įdomiai Obelių kapinyno medžiagai skelbti ir skiriama knyga. Jos autoriai yra skirtingų sričių specialistai. Įvadinį straipsnį parašė Lietuvos TSR MA Geografijos skyriaus moksl. bendradarbis Rimvydas Kuskas. Jis apžvelgė ežero vandens lygio svyravimus ir krantų kitimus iki šių dienų.

Didžioji knygos dalis skiriama archeologiniams tyrimams. Ją parašė Lietuvos TSR MA Istorijos instituto vyr. moksl. bendradarbis ist. m. kand. Vytautas Urbanavičius ir to paties instituto jaun. moksl. bendradarbis Saulė Urbanavičienė (XV a. kapai). Čia aptariama trijų laikotarpių (V—VI a. pradžios, XIII—XIV ir

XV a.) laidosena, radiniai. Kasinėjant nerasta VI a. antrosios pusės — XII a. kapų; V—VI ir XIII—XIV a. kapai skiriasi, be to, XIII—XIV a. kapų aptikta ne tik kapinyne, bet pirmą kartą Lietuvoje ir ežere šalia jo. Tyrimų vadovas ir knygos dalies autorius V. Urbanavičius mėgina nustatyti šiuos pakitimus ir neįprastus laidosenos reiškinius. Kai kurios hipotezės (pvz., brūkšniuotosios keramikos kultūros genčių mirusiųjų deginimas ir laidojimas vandenyje iki IV a., šio papročio atgimimas ar paplitimas centrinėje Lietuvoje VII—XIII a., kapų su žirgais skyrimas pabėgėliams iš kryžiuočių nukariautų sričių, daugumos centrinės Lietuvos kapų su žirgais datavimas XIII—XIV a. ir kt.) sunkiai įtikimos. Jos vers archeologus ieškoti duomenų šiems reiškiniams paaiškinti, V. Urbanavičiaus iškeltoms mintims patvirtinti ar paneigti.

XV a. kapuose aptiktas gana retas monetas aptarė Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus Numizmatikos skyriaus vedėjas Vytautas Aleksiejūnas.

Geležies dirbinių technologiją apžvelgė Lietuvos TSR MA Istorijos instituto vyr. moksl. bendradarbis ist. m. kand. Jonas Stankus. Jis ištyrė visų trijų laikotarpių įrankius ir ginklus, nušvietė kalvystės raidą, Obelių dirbinių gamybos technologiją palygino su kitų paminklų ir kitų Lietuvos sričių to paties laikotarpio kalvių naudota technologija. Instituto moksl. bendradarbis Algimantas Merkevičius nustatė žalvario dirbinių sudėtį, nurodė, kuriuo laikotarpiu daugiau naudotas vienos ar kitos metalurginės grupės žalvaris.

Antropologinę medžiagą ištyrė ir išvadas paskelbė Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto prof. biol. m. dr. Gintautas Cesnys. Straipsnyje liečiami ir paleodemografijos klausimai. Palyginęs V—VI ir XV a. duomenis, autorius nurodo, iš kokių morfologinių komponentų susiformavo obeliškių antropologinis tipas. To paties universiteto doc. biol. m. kand. Irena Balčiūnienė pateikė odontologinių tyrimų duomenis.

Su obeliškių V—VI ir XV a. traumomis bei ligomis supažindino Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Medicinos fakulteto vyr. laboranto Rimanto Jankausko straipsnis.

ADOLFAS TAUTAVIČIUS